

2024

VIZUALINIO MĄSTYMO STRATEGIJOS LITERATŪROS PAMOKOSE

Tyrimo ataskaita: Kėdainių sav.

MMo

anthropos

ATASKAITOS TURINYS

3 psl. ĮVADAS

4 psl. IŠVADOS

DETALE ANALIZĖ

8 psl. 1. MO MUZIEJAUS MOKYMŲ PROGRAMOS
DALYVIŲ DEMOGRAFIJA

9 psl. 2. VIZUALINIO MĄSTYMO METODO
PRITAIKYMAS PAMOKOSE

12 psl. 3. MOKYTOJŲ KOMPETENCIJŲ, GEBĖJIMŲ IR
ŽINIŲ POKYČIO ĮVERTINIMAS

19 psl. 4. MO MUZIEJAUS MOKYMŲ VERTINIMAS

21 psl. 5. LŪKESČIAI ĮVEIKTI IŠŠŪKIUS IR PASIŪLYMAI
MOKYMAMS

ĮVADAS

Nuo 2024-ųjų metų MO muziejus pradėjo mokytojoms/-ams skirtą kultūrinę-educacinę programą „Vizualinio mąstymo strategijos literatūros pamokose“. Šie mokymai vykdomi įvairiose savivaldybėse kaip Tūkstantmečio mokyklų programos dalis. Šis tyrimas yra skirtas įvertinti Kėdainių savivaldybės mokyklose įvykdytos programos rezultatus. Tyrimą atliko Taikomosios antropologijos organizacija „Anthropos“ tyrėjos/-ai Ugnė Barbora Starkutė, Kornelija Čepytė, Giedrius Jankauskas ir Renida Baltrušaitytė.

„Vizualinio mąstymo strategijos literatūros pamokose“ dalyviai/-ės pildė dvi anketas: vieną prieš prasidedant programai, antrą – iškart mokymų programai pasibaigus. Abiejomis apklausomis buvo siekiama įvertinti programos poveikį mokytojoms/-ams, mokymo metodikoms ir ugdymo procesui. Pirmąją anketą sudarė 5 platūs klausimai ir 5 demografiniai klausimai. Pasibaigus programai, mokytojos/-ai pildė kitą anketą, kurios atsakymai tyrėjoms/-ams suteikė galimybę įvertinti pokytį, kurį paskatino MO vykdytų mokymų programa. Antrojoje anketoje buvo 8 platūs klausimai ir 4 demografiniai klausimai. Abi anketas užpildė po 13 mokytojų. Išvados pateikiamos palyginus šių 13 mokytojų atsakymus (tais atvejais, kai tai yra įmanoma) mokymų programos pradžioje ir jai pasibaigus. Visi abiejų apklausų dalyvių duomenys buvo anonimizuoti. Tyrime dalyvavo mokytojos, dirbančios Kėdainių savivaldybės mokyklose, visos jų – lietuvių kalbos mokytojos, dirbančios mokykloje ilgiau nei 21 metus.

IŠVADOS

1. Vizualinio mąstymo strategijos metodą prieš mokymus žinojo ir nurodė, kad yra bandę taikyti 5 mokytojos; 2 mokytojos teigė, jog metodą žino, tačiau nurodė, kad taikyti jo nebuvo bandžiusios; 5 mokytojos nurodė metodo nežinojusios; 1 mokytoja atsakė, jog vizualinio mąstymo metodą žino ir sėkmingai taiko jį pamokose.
2. Anketoje platintoje po mokymų, dauguma mokytojų (8 apklausos dalyvės) nurodė planuojančios taikyti metodą ir toliau. 5 mokytojos pasidalino, jog mano, kad VMS metodą taikys kartais, bandys jį integruoti dėl įvairovės ir įdomumo.
3. Prieš mokymus mokytojos jau naudojos dauguma kultūros įstaigų teikiamų paslaugų. 6 mokytojos atsakė, kad jau naudojasi visomis išvardintomis paslaugomis. 3 mokytojos teigė, jog parodose ir renginiuose lankosi tik su moksleivėmis/-iais. 1 mokytoja nurodė, jog naudojasi tik skaitmeninėmis kolekcijomis ir parodose ir renginiuose lankosi tik asmeniškai. 1 mokytoja nurodė, kad naudojasi tik skaitmeninėmis kolekcijomis ir lankosi parodose ir renginiuose su moksleivėmis/-iais. 2 mokytojos teigė, jog lankosi parodose ir renginiuose tiek su moksleivėmis/-iais, tiek asmeniškai.
4. Mokytojos iš MO muziejaus mokymų tikėjosi sužinoti naujų dalykų, įdomaus metodo pristatymo ir galimybės jį pritaikyti praktiškai, tikėjosi pagilinti turimas kompetencijas ir išmokti metodų, skirtų spręsti problemoms, susijusioms su moksleivių neigiamu elgesiu.
5. Prieš mokymus poreikis didinti įvairius gebėjimus ir kompetencijas pasiskirstė labai panašiai. Prieš mokymus, mokymų dalyvės matė didžiausią poreikį gilinti žinias ir gebėjimus lyčių lygybės ir lytiškumo bei fasilitavimo temose. Mažiausias poreikis buvo matomas socialinių aktualijų ir pilietiškumo temose, tačiau skirtumai tarp maksimalių ir minimalių įverčių nežymūs.
6. Visų gebėjimų ir žinių – gebėjimas skatinti moksleivių kūrybiškumą, kritinis mąstymas, emocinis raštingumas, bendravimas, lyčių lygybė ir lytiškumas, socialinės aktualijos ir pilietiškumas, fasilitavimas ir VMS metodo taikymas – pasiekimo pokytis buvo įvertintas pozityviai, daugiausiai vidutiniškai gerai (išskyrus lyčių lygybės ir lytiškumo žinias), o tai leidžia daryti išvadą, kad mokymų tikslai buvo pasiekti.

IŠVADOS

7. Pagrindinė problema, su kuriomis mokytojos nurodė susiduriančios vedamose pamokose yra moksleivių motyvacijos trūkumas, jų neigiamas elgesys, nesusikaupimas ir nerimtumai ypač jeigu pamokos vyksta ne mokyklos erdvėse. Problemų mokytojoms kelia ir tai, jog „[d]auguma mokinių nebeskaito knygų, siaurėja mokinių žodynas“. Mokytojos pastebėjo, kad problemų kyla dėl informacijos trūkumo apie kūrybiškumą ugdančius metodus; laiko trūkumo; galimybių lankyti muziejus ir parodas nebuvimo; taip pat sudėtinga dirbti su moksleivėmis/-iais turinčiomis/-iais skirtingą emocinį išsprusimą. 1 tyrimo dalyvė nurodė, jog šiuo metu su jokiais problemomis ar iššūkiais pamokose nesusiduria.

8. Sugretinus pirmoje ir antroje anketoje pateiktus mokytojų atsakymus apie patiriamus iššūkius ir metodo taikymą bei jo naudą atsiskleidė, kad VMS metodo taikymas pamokose mokytojoms padėjo įveikti dalį jų minėtų sunkumų: pavyko prakalbinti moksleivius/-es, sudominti, paskatinti juos/jas dalintis savo įžvalgomis ir argumentuoti savo nuomonę. 3 mokytojos pasidalino, jog metodą jau yra taikiusios ir taikys jį toliau pamokose. 1 mokytoja liko nusivylusi metodo poveikiu: „[š]is metodas mano dėstymo esmės nepakeitė ir revoliucijos nepadarė. Tai vienas iš nesminių ir šalutinių metodų“.

9. Visos apklausoje dalyvavusios lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos (N=13) teigė, jog VMS metodą į pamokas integruoti pavyko. Atsakymuose buvo nurodyta, kad taikant metodą pastebimas teigiamas pokytis moksleivių komunikaciniuose ir kritinio mąstymo gebėjimuose, pastebėti galima teigiamą pokytį moksleivių: supratime, vaizduotės lavinime, pastabume, kūrybiškume, iškalboje, interpretavime.

10. Po mokymų mokytojos vertino kaip pavyko sustiprinti įvairius gebėjimus. Gebėjimų stiprinimo vertinimas varijavo. Anot vertinimų, labiausiai pavyko sustiprinti fasilitavimo gebėjimą, kuris buvo įvertintas kaip didžiausias poreikis. Visgi, mažiausiai pavyko sustiprinti lyčių lygybės ir lytiškumo temų žinias, kurios taip pat buvo įvertintos kaip didžiausias poreikis. Taigi, nors mokymų tikslai buvo pasiekti ir pozityviai įvertinti, reikėtų sustiprinti mokymus lyčių lygybės ir lytiškumo temose.

IŠVADOS

11. MO muziejaus mokymų medžiagos turinį gerai ir labai gerai įvertino 8 mokytojos, 4 nenurodė savo nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino neigiamai. Užduočių aiškumą ir edukatorių dėstymą labai gerai ir gerai įvertino 8 dalyvės iš 13. MO muziejaus mokymų metu gautus įrankius meno kūrinių pritaikymui dėstomame dalyke (-uose) gerai ir labai gerai įvertino 6 mokytojos iš 13. Praktikos galimybę VMS metodo pritaikomumui dalyke gerai ir labai gerai įvertino 8 mokytojos iš 13. Edukatorių paskirtas užduotis (atlikti mokymų metu) 5 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 8 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“). Edukatorių bendravimą ir galimybę užmegzti kontaktus su kitais mokytojais/-omis 11 mokytojų iš 13 vertino labai gerai ir gerai. Galimybę mokymų metu užmegzti kontaktus su kitomis mokyklomis 10 dalyvių iš 13 vertino labai gerai ir gerai. Papildomą darbą atliekant užduotis ir mokymų būdą (gyvai) 7 dalyvės iš 13 vertino labai gerai ir gerai. Darbo pobūdį (grupėje) ir darbo grupės dydį 8 dalyvės iš 13 vertino labai gerai ir gerai.

12. Blogų vertinimų sulaukė bendra mokymų trukmė – 8 mokytojos iš 13 vertino neigiamai. Vertinant edukatorių paskirtas užduotis (atlikti mokymų metu), dauguma (8 mokytojos iš 13) nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“). Vertinant mokymų metu edukatorių skirtas užduotis atlikti namuose, taip pat dauguma (7 asmenys iš 13) nuomonės neišsakė („nei gerai, nei blogai“). Užduotims namuose atlikti skirtą laiką 4 mokytojos vertino labai blogai ir blogai, 4 – gerai ir labai gerai, 5 – „nei gerai, nei blogai“. Mokymų metu užduotims atlikti skirtą laiką 6 mokytojų vertino gerai ir labai gerai, 1 vertino blogai, 6 savo nuomonės neišsakė („nei gerai, nei blogai“).

13. Mokytojų nuomonės apie tai, kokie mokymų segmentai joms buvo naudingiausi, buvo įvairios. 2 mokytojos neišskyrė nei vienos dalies ir teigė, kad visos mokymų dalys joms buvo vienodai naudingos. 3 kartus mokytojų atsakymuose kaip naudingiausia buvo paminėti I ir II moduliai. Viena mokytoja atsakė, kad jai naudingiausios buvo I ir III mokymų dalys. Atskirai pirmoji ir antroji mokymų dalys mokytojų atsakymuose kaip naudingiausios buvo paminėtos po 3 kartus. Viena mokytoja išsakė kritiką visoms mokymų dalims.

14. Besidalindamos apie patirtus iššūkius ir problemas apklausos dalyvės daugiausiai nurodė mokymų laiką, trukmę ir intensyvumą. Anot didelės dalies dalyvių, laiko sąnaudos mokymams buvo labai didelės ir joms buvo sudėtinga mokymąsi derinti su kitais darbais ir ugdymo procesu. Mokymuose dalyvių nuomone teorijos buvo per daug, dalis jos kartojosi ar jau buvo žinoma.

IŠVADOS

15. Mokytojų atsakymuose pateikti pasiūlymai buvo susiję su patirtais iššūkiais. Viena mokytoja nurodė praktinių patarimų trūkumą. Kita mokytoja pabrėžė tolimesnių regionų susisiekimo su MO muziejumi problemą.

DETALE ANALIZĖ

1. MO MUZIEJAUS MOKYMŲ PROGRAMOS DALYVIŲ DEMOGRAFIJA

Mokymų programoje dalyvavo 13 mokytojų iš įvairių Kėdainių mokymo įstaigų: Kėdainių Juozo Paukštelio progimnazijos, Kėdainių „Atžalyno“ gimnazijos, Kėdainių Šviesiosios gimnazijos, Kėdainių „Ryto“ progimnazijos. Tyrime dalyvavo 5 mokytojos iš progimnazijų, o kitos 8 – iš gimnazijų. Visos 13 mokymuose ir tyrime dalyvavusių mokytojų nurodė, jog mokykloje dirba ilgiau nei 21 metus.

Nors mokymai skirti daugiausiai literatūros mokytojoms/-ams, tačiau į juos galėjo įsitraukti ir kitos/-i. Anketą šį kartą prieš mokymus ir po jų pildė, skirtingai nei kitose savivaldybėse, tik lietuvių kalbos mokytojos.

Apklausoje, vykdytoje prieš prasidedant mokymų programai, mokytojų buvo klausiama, kokiomis kultūrinių įstaigų paslaugomis jos naudojasi mokymo tikslais. 2 mokytojos teigė, jog lankosi parodose ir renginiuose tiek su moksleivėmis/-iais, tiek asmeniškai. 3 mokytojos teigė, jog parodose ir renginiuose lankosi tik su moksleivėmis/-iais. 1 mokytoja nurodė, jog naudojasi tik skaitmeninėmis kolekcijomis ir parodose bei renginiuose lankosi tik asmeniškai. 1 mokytoja nurodė, kad naudojasi tik skaitmeninėmis kolekcijomis ir lankosi parodose ir renginiuose su moksleivėmis/-iais. 6 mokytojos atsakė, kad naudojasi visomis išvardintomis paslaugomis.

2. VIZUALINIO MĄSTYMO METODO PRITAIKYMAS PAMOKOSE

Apklausoje, vykdytoje prieš prasidedant mokymų programai, mokytojų buvo klausiama, kiek joms žinomas yra vizualinio mąstymo metodas. Atsakymai pasiskirstė į keturias grupes. 5 mokytojos šio metodo nežinojo, 5 mokytojos metodą žinojo ir teigė, jog yra bandžiusios taikyti, 2 mokytojos teigė, jog metodą žino, tačiau taikyti jo nėra tekę ir 1 mokytoja atsakė, jog vizualinio mąstymo metodą žino ir sėkmingai taiko jį pamokose.

Apklausoje, vykdytoje mokymų programai pasibaigus, mokytojų klausta, ar jos ir toliau pamokose taikys vizualinio mąstymo strategijos (VMS) metodą. Šiuo klausimu nuomonės išsiskyrė. 8 mokytojos nurodė, jog mano, kad VMS metodą taikys, nes „[t]okios pamokos įdomesnės, ugdo mokinių kūrybingumą, pastabumą, gilina motyvaciją“, „pamokos įvairesnės“ ir labai „[t]inka kūrybinio rašymo pamokose“.

[T]aikysiu, nes iš tiesų jis yra naudingas: žadina kūrybiškumą, skatina gilintis į detales, analizuoti atsisakant išankstinių nuostatų, o būtent to ir reikia lietuvių kalbos ir literatūros pamokose.

5 mokytojos teigė, jog tikrai kartais pabandys integruoti VMS dėl įvairovės ir įdomumo pamokose. Kai kurios praplėtė savo atsakymus ir pasidalino, jog VMS metodas gali būti siejamas su jos dėstomu dalyku, todėl bandys jį kartais integruoti į pamokas. Taip pat buvo teigiama, kad, „[m]etodas įdomus, ugdo šiuolaikinio meno supratimą, drąsina laisvai, nebijant suklysit kalbėti apie meną, jį sieti su literatūra“.

Atskiru atviru klausimu pasidalinti patirtimis integruojant VMS metodą vedamose pamokose prašyta ir pagrindinės tikslinės grupės tik lietuvių kalbos ir literatūros mokytoj. Kadangi vios mokytojos mokymuose buvo lietuvių kalbos, tai gavome 13 atsakymų. 13 mokymuose dalyvavusių ir anketą atsakiusių lietuvių kalbos mokytojų teigė, kad VMS metodą integruoti į pamokas pavyko. Kelios iš mokytojų nurodė, kad taikant metodą pamokose pastebi teigiamų pokyčių moksleivių komunikaciniuose ir kritinio mąstymo gebėjimuose:

Dalyvavimas projekte praplėtė žinias apie dailės kūrinių integravimą į literatūros pamokas, susipažinau su naujomis galimybėmis ir metodais, kaip įdomiai, įtaigiai, tikslingai vesti pamokas taikant VMS strategiją.

Taikant VMS strategiją literatūros pamokose pavyko labiau sudominti, prakalbinti mokinius, gilintis ir argumentuotai analizuoti tekstus.

Įgyta nauja, reikšminga profesinė patirtis, patirtos geros emocijos, galimybė reflektuoti pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą žvelgiant į paveikslus, bendraujant komandoje.

Kitos lietuvių kalbos mokytojos teigė, kad metodą integruoti į pamokas pavyko ir jis pasiteisino „visapusiškai“ pamokose: „mokiniai geriau ir supranta medžiagą“; „[g]erina[mi] viešojo kalbėjimo įgūdžiai[ai]. Leidžia[ma] vizualizuoti kūrinius. Atveria[mos] įvairesn[ės] interpretacijos galimybės[ės]. Leidžia[ma] išsiskleisti vaizduotei“.

Kitos apklausoje dalyvavusios mokytojos atkreipė dėmesį, kad per tokį trumpą ir intensyvų metodo taikymo laiką pokyčius moksleivių gebėjimuose pastebėti sunku, tačiau teigė matančios metodo potencialą. Jos mano, kad šis metodas yra ypač naudingas moksleiviams/-ėms, nes apima labai daug įgūdžių lavinimo: „[[l]avinamas pastabumas, kūrybiškumas, iškalba, komunikavimo įgūdžiai ir kt.“; „[t]obulin[ami] viešojo kalbėjimo, analizės įgūdžiai[ai]“; „[i]nterpretavimo įgūdžiai[i]“; „žadina[mas] kūrybiškum[as], [VMS] padeda nagrinėjant įvairias temas ([lavinami] teksto suvokimo ir teksto analizės įgūdžiai, lavinamas pastabumas, atidus teksto plačiąja prasme skaitymo įgūdžiai), skatina kelti probleminius klausimus“; teigiama, jog metodą galima naudoti kūrybinio rašymo praktikai ir mokantis viešojo kalbėjimo.

Viena mokytoja išsakė, jog reikia daugiau laiko, kad būtų galima įvertinti poveikį moksleiviams/-ėms, ir poreikį susipažinti su daugiau metodų:

Metodas puikus, pasiteisino, tik norėjosi susipažinti su daugiau metodų, skirtų meno kūriniams vertinti. Įvertinti, koks poveikis mokiniui, per trumpos laikas.

Mokytojų atsakymai apie VMS metodo taikymą ir matomas naudas iš dalies siejasi su iššūkiais, kuriuos mokytojos pasidalijo patiriančios ugdymo procese. Apklausoje, vykdytoje prieš prasidedant mokymų programai, mokytojų klausta su kokiomis problemomis jos dažniausiai susiduria vedamų pamokų metu. Sudėtinga, mokytojų teigimu, vesti diskusijas, kada prašoma moksleivių išreikšti savo nuomonę. Mokytojos taip pat nurodė moksleivių motyvacijos trūkumą, jų neigiamą elgesį, nesusikaupimą ir nerimtumą ypač jeigu pamokos vyksta ne mokyklos erdvėse. Kita mokytoja teigė, kad problema yra ta, jog „[d]auguma mokinių nebeskaito knygų, siaurėja mokinių žodynas“.

Mokytojos pastebėjo, kad problemų kyla dėl informacijos trūkumo apie kūrybiškumą ugdančius metodus; laiko trūkumo; galimybių lankyti muziejus ir parodas nebuvimo; taip pat sudėtinga dirbti su moksleivėmis/-iais turinčiomis/-iais skirtingą emocinį išsprusimą. 1 tyrimo dalyvė nurodė, jog šiuo metu su jokiais problemomis ar iššūkiais pamokose nesusiduria.

Siekiant geriau suprasti kaip visoms mokytojoms sekėsi taikyti VMS metodą pamokose, atviru klausimu buvo prašoma pasidalinti sėkmingais ir nesėkmingais metodo taikymo pavyzdžiais bei priežastimis, kurie, jų manymu, lėmė sėkmę ar nesėkmę. Viena mokytojų teigė, jog, norint pritaikyti metodą pamokoje, „[s]unku pasirinkti meno kūrinius ir pritaikyti dalyko temas, kad būtų natūralu, o ne dirbtina“. 6 mokytojos nurodė, kad didžiausias sunkumas yra susijęs su laiku, jo „sąnaudos ieškant tinkamų meno kūrinių, ruošiantis pamokoms“, jo trūkumas. Taip pat buvo išsakyta ir kritika dėl medžiagos trūkumo:

Mokyklos neturi meno kūrinių kortelių, kurios padėtų įvairiau organizuoti pamoką, nepakanka vien virtualių.

Sugretinus šiuos pirmoje ir antroje anketoje pateiktus mokytojų atsakymus matome, kad VMS metodo taikymas pamokose mokytojoms padeda įveikti dalį jų minėtų sunkumų, pvz., pavyko prakalbinti moksleivius/-es, paskatino jas/juos dalintis savo įžvalgomis ir argumentuoti savo nuomonę.

3 mokytojos pasidalino, jog metodą jau yra taikiusios ir taikys jį toliau pamokose, mat jis „nebuvo jokia naujiena“. Buvo džiaugiamasi ir teigiamu metodo taikymo poveikiu: „[m]okiniai dirbo, sakė savo įžvalgas, argumentavo“; „sudominau ir dalį mokinių“; „mokiniai įsitraukė, jiems buvo įdomu. Dar ne viskas pavyksta sklandžiai, bet, manau, tai įdirbio klausimas“; džiaugiamasi buvo „nauja informacija, vizualizacija, mokinių motyvacija, temų aktualum[u] ir kt.“.

Mokiniams patiko taikomas VMS, komunikavo, paveikslai tapo kūrybinės užduoties įvestimi. Refleksijos pralenkė lūkesčius. Sunku buvo su laiko vadyba, net ir labai detaliai apgalvojus veiklas. Kalbėjimui apie meno kūrinius, VMS taikymas kartais užtrunka ilgiau, nes klasės didelės, o visus reikia paklausti.

1 mokytoja liko nusivylusi metodo poveikiu: „[š]is metodas mano dėstymo esmės nepakeitė ir revoliucijos nepadarė. Tai vienas iš nesminių ir šalutinių metodų“.

Kitų mokytojų atsakymai į šį klausimą buvo neišsamūs (pvz.: „sekėsi gerai“, „viskas gerai“), arba tik iš dalies susiję su klausimu (pvz.: „[s]ėkmės priežastis: didelis darbo stažas“). Dėl šios priežasties atsakymų į šį klausimą neįmanoma išsamiau apibendrinti ar įvardinti tendencijų. Svarbu paminėti, kad toks klausimas buvo pateiktas anksčiau vykdytose MO muziejaus mokymų apklausose, tačiau tuomet atsakymai buvo išsamūs ir aiškūs. Neišsamius mokytojų atsakymus potencialiai galėjo lemti laiko ir įsigilinimo į anketą stoka.

3. MOKYTOJŲ KOMPETENCIJŲ, GEBĖJIMŲ IR ŽINIŲ POKYČIO ĮVERTINIMAS

Apklausoje, vykdytoje prieš prasidedant mokymų programai, mokytojų buvo prašoma įvertinti 27 teiginius nurodant, kiek, jų manymu, joms reikėtų pastiprinti kūrybiškumo, kritinio mąstymo, emocinio raštingumo kompetencijas, gebėjimus ir žinias, bendravimo įgūdžius, emocinį raštingumą, lyčių lygybės ir lytiškumo žinias ir t.t. Teiginių vertinimo skalė buvo nuo 1 (balas, nurodantis, jog kompetencijų, gebėjimų bei žinių pastiprinimas visiškai nereikalingas) iki 10 (balas, reiškiantis, jog kompetencijų, gebėjimų bei žinių pastiprinimas labai reikalingas). Klausimyną užpildė visos 13 tyrime dalyvavusios mokytojos.

Apklausoje, vykdytoje mokymų programai pasibaigus, mokytojų paprašyta įvertinti, kiek mokymų programos metu jiems pavyko sustiprinti išvardintas kompetencijas, gebėjimus ir žinias. Siekiant pamatuoti poveikį, teiginiai atliepė pateiktuosius tyrimo pradžioje. Atskiroje pastraipoje bus aptarti papildomai įtraukti teiginiai, pagal kuriuos buvo siekiama gauti papildomos informacijos. Kaip ir pradinėje apklausoje, taip ir šioje pateikta vertinimo skalė nuo 1 (balas, nurodantis, jog kompetencijų, gebėjimų bei žinių pagilinti visiškai nepavyko, iki 10 (balas, reiškiantis, jog kompetencijos, gebėjimai bei žinios patobulinti labai sėkmingai). Į šios anketos klausimus atsakė visos 13 tyrime dalyvavusios mokytojos.

Tolesnėse šio skyriaus pastraipose, suskirstytose pagal temas, apžvelgsime tyrimo pradžioje ir pabaigoje klausimyne pateiktus teiginius, palyginsime mokytojų skirtus įvertinimus, indikuojančius galimą su mokymais susijusį pokytį arba jo trūkumą. Verta dar kartą pažymėti, kad mokymų pradžioje mokytojos buvo prašomos įsivertinti esamus gebėjimus ir kompetencijas, o mokymų pabaigoje – kiek šiuos gebėjimus ir kompetencijas jų manymu pavyko pagilinti. Taigi, šis lyginimas nėra gebėjimų ir kompetencijų matavimas prieš ir po mokymų, tačiau mokytojų įsivertinimas kiek joms pavyko šias kompetencijas pagilinti lyginant su turimomis žiniomis.

Pagal kiekvienam teiginiui priskirtus balus (nuo 1 iki 10) apskaičiuotas įvertinimo vidurkis. Apskaičiuota ir mediana, kadangi vidurkis daugelyje klausimų galėjo būti paveiktas ekstremalių reikšmių ir/arba asimetriško duomenų pasiskirstymo. Statistikoje mediana yra skaičių eilės, išdėstytos didėjančia seka, vidurinis elementas, dalijantis statistinę eilutę į dvi lygias dalis: pusė turi reikšmes mažesnes arba lygias medianai, kita pusė – didesnes arba lygias medianai. Mediana padeda tiksliau įvertinti „tipinę“ reikšmę tais atvejais, kai duomenų rinkinyje kai kurios vertės yra itin aukštos, o kai kurios – itin žemos. Abu matmenys – balų vidurkis ir mediana – padėjo įvertinti įsivertinimo pokytį iki mokymų ir po jų.

3.1. KŪRYBIŠKUMAS

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Įtraukti vizualinius meno kūrinius į literatūros mokymosi procesą*“, mokytojos įvertino vidutiniškai 6,15 balu, mediana – 7. Po mokymų mokytojos įsivertino, kiek šiuos gebėjimus pavyko pastiprinti, vidurkis šiuo klausimu siekė 7,07 balą, mediana – 8.

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Atkreipti dėmesį į kūrybiškas moksleivių idėjas*“, mokytojos įvertino vidutiniškai 6,53 balu, mediana buvo 7 balai. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą vidutiniškai 7,23 balu, mediana pasiekė – 8.

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Pateikti įvairiems sprendimams atviras užduotis*“, mokytojos įvertino vidutiniškai 6,23 balu, mediana buvo 7 balai. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,53 balu, atsakymų mediana – 7.

Poreikį stiprinti savo gebėjimus „*Skatinti moksleivius (-es) sekti ar / ir žymėtis savo mintis*“ mokytojos vertino vidutiniškai 6,15 balu, mediana siekė 7 balus. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,07 balu, mediana – 7.

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Skatinti moksleivius (-es) pamokų metu naudotis vaizduote*“ mokytojos vidutiniškai vertino 6,23 balu, vertinimų mediana – 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,92 balu, mediana – 8.

Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios gebėjimą „*Pastebėti moksleivių kūrybiškumo pokytį, kai įtraukiu dailės kūrinių į dėstomą dalyką*“ vidutiniškai įvertindamos 6,61 balu, vertinimų mediana – 7.

Gebėjimo skatinti moksleivių kūrybiškumą poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai gerai, įvertinimų vidurkis siekė 6,25 balus. Po mokymų, mokytojos vertino, kad kūrybiškumo gebėjimus pavyko sustiprinti vidutiniškai gerai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 6,74 balus. Galima teigti, kad nors ir nežymiai, tačiau mokytojos pokytį įvertino geriau nei savo gebėjimus prasidedant mokymams.

3.2. KRITINIS MĄSTYMAS

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Naudoti įvairesnius informacijos šaltinius*“ mokytojos įvertino 6 balų vidurkiu, įvertinimų mediana – 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,76 balų vidurkiu, mediana – 7.

Po mokymų teiginį „*Lengviau pačiai (-am) atskirti patikimą informaciją*“ mokytojos įvertino 6,53 balų vidurkiu, mediana buvo 7 balai, o teiginį „*Lengviau pačiai (-am) atsirinkti pateikiamą informaciją (kur faktai, kur nuomonė)*“ įvertino 6,69 balų vidurkiu, mediana – 7.

Poreikį stiprinti gebėjimą „*Skatinti moksleivius (-es) priimti kitų žmonių nuomonę, ją toleruoti, apmąstyti*“ prieš mokymus mokytojos įvertino 6,30 balų vidurkiu, įvertinimų mediana – 7. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,69 balu, mediana – 7.

Poreikį stiprinti kompetenciją „*Mokyti moksleives (-ius) atskirti faktinius argumentus nuo nuomonės*“ mokytojos prieš mokymus įsivertino vidutiniškai 5,61 balu, įvertinimų mediana – 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,3 balu, mediana – 6.

Kritinio mąstymo gebėjimų stiprinimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 5,97 balus. Po mokymų, mokytojos vertino, kad kritinio mąstymo gebėjimus pavyko sustiprinti vidutiniškai gerai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 6,59 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino geriau nei savo gebėjimus prasidedant mokymams.

3.3. EMOCINIS RAŠTINGUMAS

Mokytojų įsivertinimas, koks jų poreikis stiprinti gebėjimą „*Kalbėti apie savo emocijas*“, prieš mokymus buvo įvertintas vidutiniškai – 5,92 balu, vertinimo mediana – 5. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,69 balu, mediana – 8.

Poreikį stiprinti kompetenciją „*Mokyti atpažinti ir suprasti įvairias savo kitų emocijas*“ mokytojos vidutiniškai vertino 5,96 balu, įvertinimų mediana – 5. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,61 balu, mediana – 7.

Poreikis stiprinti gebėjimą „*Mokyti kalbėtis apie jų pačių emocijas*“ buvo įvertintas prastai – 5,84 balu, mediana – 5. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,69 balu, mediana – 7.

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*[...] moksleivius (-es) mokyti valdyti konfliktus*“ mokytojos įvertino 6,15 balu, įsivertinimų mediana – 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 5,92 balu, mediana – 6.

Emocinio raštingumo gebėjimų stiprinimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 5,96 balus. Po mokymų, mokytojos vertino, kad emocinio raštingumo gebėjimus pavyko sustiprinti vidutiniškai gerai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 6,4 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino geriau nei savo gebėjimus prasidedant mokymams.

3.4. BENDRAVIMAS

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*Pastebėti ir atpažinti kūno kalbą*“ iki mokymų mokytojos vidutiniškai vertino 6,15 balu, įverčių mediana buvo lygi 7 balams. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 7,15 balu, o mediana – 8.

Poreikį stiprinti kompetenciją „*[...] skatinti moksleives (-ius) diskutuoti*“ įvertinimų vidurkis buvo 5,92 balų, mediana – 6. Apklausoje po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,84 balu, mediana – 8.

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*Moksleivius (-es) skatinti įsiklausyti į bendraklasių komentarus*“ mokytojos įvertino vidutiniškai 6,15 balu, balų mediana buvo 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,61 balu, mediana – 7.

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*[...] moksleives (-ius) skatinti padėti vieni kitiems rasti sprendimus*“ mokytojos vertino 6 balų vidurkiu, skirtų taškų mediana – 6. Po mokymų mokytojos teigė pastiprinusios šį gebėjimą 6,76 balų, mediana – 8.

Bendravimo gebėjimų stiprinimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 6,05 balus. Po mokymų, mokytojos vertino, kad bendravimo gebėjimus pavyko sustiprinti vidutiniškai gerai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 6,84 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino geriau nei savo gebėjimus prasidedant mokymams.

3.5. LYČIŲ LYGYBĖ IR LYTIŠKUMAS

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*Kalbėti lytiškumo klausimais*“ mokytojos įvertino vidutiniškai 6,15 balu, mediana siekė 7 balus. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 4 balais, mediana – 3.

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*Diskutuoti su moksleivėmis (-iais) apie lyčių lygybę*“ mokytojos įvertino vidutiniškai 6,3 balu, mediana siekė 7 balus. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 5,3 balu, mediana – 5.

Poreikį stiprinti savo kompetenciją „*Kaip moksleives (-ius) mokyti kalbėti apie lytinę tapatybę*“ mokytojos vidutiniškai įvertino 6,15 balu, skirtų balų mediana buvo 7. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 4,69 balu, mediana – 4.

Poreikį stiprinti savo gebėjimą „*Skatinti pagarbiai kalbėti apie lyčių lygybę*“ mokytojos vertino vidutiniškai 6,61 balu, vertinimų mediana – 7. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 5,46 balu, mediana – 5.

Lyčių lygybės ir lytiškumo mokymo gebėjimų stiprinimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 6,3 balus. Po mokymų, mokytojos vertino šių gebėjimų stiprinimą vidutiniškais balais, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 4,86 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino į žemesnę pusę, kaip beveik neįvykusį.

3.6. SOCIALINĖS AKTUALIJOS IR PILIETIŠKUMAS

Poreikį stiprinti gebėjimą „Su moksleivėmis (-iais) kalbėti apie politinius įvykius“ mokytojai vidutiniškai įvertino 5,92 balu, o balų mediana buvo 6. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 4,15 balu, mediana – 4.

Poreikį stiprinti gebėjimą „Kalbėti su moksleiviais (-ėmis) apie socialines problemas (pvz.: skurdas, nelygybė, rasizmas, diskriminacijos ir pan.)“ mokytojos vidutiniškai įvertino 5,92 balu, o balų mediana buvo 6. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 6,53 balu, mediana – 7.

Po mokymų mokytojos įvertino gebėjimo „Kalbėti su moksleiviais apie pilietinę tapatybę, demokratines vertybes“ stiprinimą 6,53 balu, mediana – 7.

Socialinių aktualijų ir pilietiškumo mokymo gebėjimų kėlimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertintas vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 5,92 balus. Po mokymų, mokytojos vertino šių gebėjimų stiprinimą vidutiniškai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 5,73 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino kaip pavykusį iš dalies.

3.7. FASILITATORIAUS VAIDMUO

Poreikį stiprinti gebėjimą „Kaip dėstyti medžiagą, kad pamokos metu daugiau kalbėtų moksleivės (-iai), nei aš“ mokytojos prieš mokymus įvertino vidutiniškai 6,46 balu, mediana siekė 7 balus. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 7,07 balu, mediana – 8 balais.

Poreikį stiprinti gebėjimą „Moksleivių pateiktą informaciją atkartoti tiksliai“ dalyvės iki mokymų vidutiniškai vertino 6,15 balu, mediana buvo lygi 7 balams. Po mokymų mokytojos įvertino šių gebėjimų stiprinimą 7,07 balu, mediana – 8 balais.

Fasilitatoriaus/-ės vaidmens gebėjimų stiprinimo poreikis prasidedant mokymams buvo įvertinta vidutiniškai, įvertinimų vidurkis siekė 6,3 balus. Po mokymų, mokytojos vertino šių gebėjimų stiprinimą vidutiniškai, atsakymų vidurkis į klausimus siekė 7,07 balus. Galima teigti, kad mokytojos pokytį įvertino geriau nei savo gebėjimus prasidedant mokymams.

3.8. PAPILDOMI TEIGINIAI - VMS METODO TAIKYMAS

Mokymams pasibaigus, buvo pateikti klausimai, kuriais norima įvertinti VMS metodo taikymą. Kaip ir kitus, taip ir šiuos teiginius buvo prašoma įvertinti skalėje nuo 1 (žemiausias kompetencijos vertinimas) iki 10 (aukščiausias kompetencijos vertinimas).

Mokytojai įvertino, kad jų gebėjimas (po mokymų) *„Igalinti moksleivius (-es) mokytis, pateikiant užduotis VMS metodu“*, vidutiniškai vertas 6,84 balų, įverčių mediana – 8.

Mokymuose ir tyrime dalyvavusios mokytojos patirtį *„Jaustis kūrybingesne (-iu), kai ruošiuosi VMS metodu paremtai pamokai“* įvertino 7,15 balų vidurkiu, mediana siekė 8 balus.

Šių mokymų poveikį taikyti VMS metodui, galima įvertinti kaip poveikų, mokytojos įvertino poveikį 6,99 balu (gerai), o mediana siekė 8 balus.

PASTEBĖJIMAI IR IŠVADOS

Visų gebėjimų ir žinių pasiekimo pokytis buvo įvertintas pozityviai, daugiausiai vidutiniškai gerai (išskyrus lyčių lygybės ir lytiškumo žinias), o tai leidžia daryti išvadą, kad mokymų tikslai buvo pasiekti.

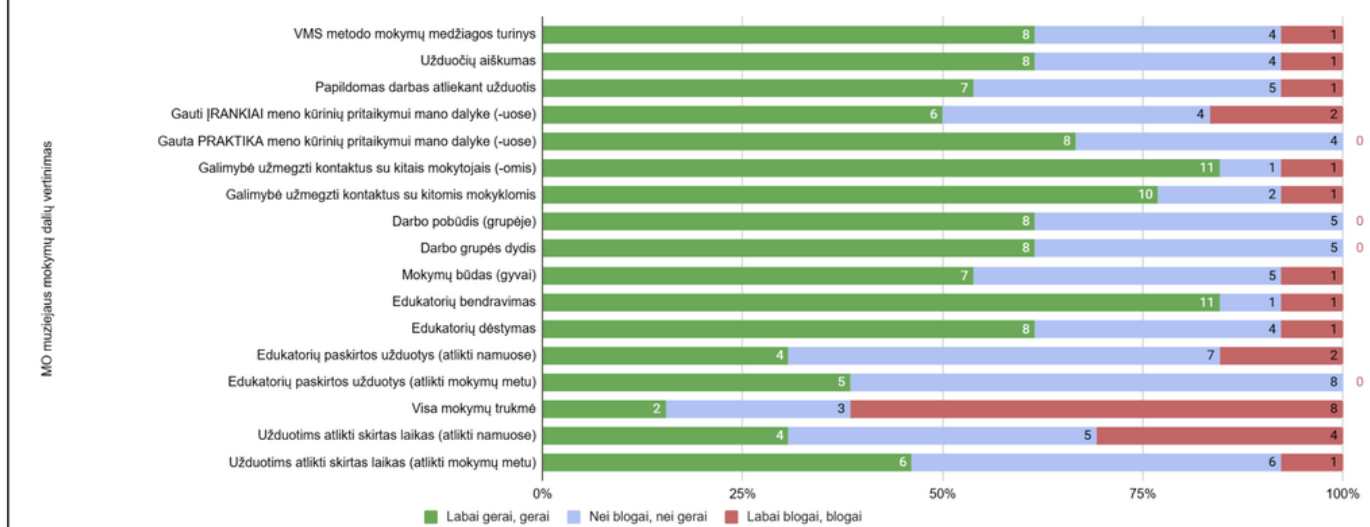
Prieš mokymus poreikis didinti įvairius gebėjimus ir kompetencijas pasiskirstė labai panašiai - apie 6 balus (kuo didesnis skaičius, tuo buvo jaučiamas didesnis poreikis ugdyti trūkstamas kompetencijas). Prieš mokymus, mokymų dalyviai matė didžiausią poreikį gilinti žinias ir gebėjimus lyčių lygybės ir lytiškumo bei fasilitavimo temose (abejais atvejais atsakymų vidurkis siekė 6,3 balus). Mažiausiai poreikis buvo matomas socialinių aktualijų ir pilietiškumo temose (siekė 5,92 balus), tačiau skirtumai tarp maksimalių ir minimalių įverčių nežymūs.

Po mokymų mokytojos vertino kaip pavyko sustiprinti įvairius gebėjimus. Gebėjimų stiprinimo vertinimas varijavo plačiau (kuo mažesnis balas, tuo mažiau gebėjimų ir žinių mokytojos manė įgavusios). Anot vertinimų, labiausiai pavyko sustiprinti fasilitavimo gebėjimą (siekė 7,07 balus), kuris buvo įvertintas kaip didžiausias poreikis. Visgi, mažiausiai pavyko sustiprinti lyčių lygybės ir lytiškumo temų žinias (siekė 4,86 balus), kurios taip pat buvo įvertintos kaip didžiausias poreikis. Taigi, nors mokymų tikslai buvo pasiekti ir pozityviai įvertinti, reikėtų sustiprinti mokymus lyčių lygybės ir lytiškumo temose.

4. MO MUZIEJAUS MOKYMŲ VERTINIMAS

Tyrime dalyvavusios mokytojos buvo pakviestos įvertinti ne tik MO muziejaus mokymų turinį, bet ir mokymų pobūdį, struktūrą, užduotis, skirtą laiką ir pan. (žr. 1 pav.). VMS metodo mokymų turinį gerai ir labai gerai įvertino 8 mokytojos, 4 nenurodė savo nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. Užduočių aiškumą ir edukatorių dėstymą 8 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 4 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. Edukatorių bendravimą ir galimybę užmegzti kontaktus su kitais mokytojais/-omis 11 mokytojų vertino labai gerai ir gerai, 1 asmuo nenurodė savo nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. Papildomą darbą atliekant užduotis ir mokymų būdą (gyvai) 7 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 5 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. Darbo pobūdį (grupėje) ir darbo grupės dydį 8 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 5 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“). Galimybę mokymų metu užmegzti kontaktus su kitomis mokyklomis 10 dalyvių vertino labai gerai ir gerai, 2 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. MO muziejaus mokymų metu gautus įrankius meno kūrinių pritaikymui dėstomame dalyke (-uose) gerai ir labai gerai įvertino 6 mokytojos, 4 nenurodė savo nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 2 mokytojos vertino labai blogai ir blogai. Praktikos galimybę VMS metodo pritaikomumui dalyke gerai ir labai gerai įvertino 8 mokytojos, 4 nenurodė savo nuomonės („nei gerai, nei blogai“). Edukatorių paskirtas užduotis (atlikti mokymų metu) 5 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 8 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“). Daugiausiai blogų vertinimų su laukė mokymų trukmės vertinimas: 2 dalyvės vertino labai gerai ir gerai, 3 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 8 mokytojos vertino labai blogai ir blogai. Edukatorių paskirtas užduotis (atlikti mokymų metu) 5 dalyvių vertino labai gerai ir gerai, 8 nenurodė nuomonės („nei gerai, nei blogai“) ir 1 mokytoja vertino labai blogai ir blogai. Mokymų metu edukatorių skirtas užduotis atlikti namuose 4 mokytojos vertino gerai ir labai gerai, 2 mokytojos įvertino labai blogai ir blogai, o 7 asmenys nuomonės neišsakė („nei gerai, nei blogai“). Užduotims atlikti skirtą laiką (atlikti namuose) 4 mokytojos vertino labai blogai ir blogai, 4 – gerai ir labai gerai, 5 – „nei gerai, nei blogai“. Mokymų metu užduotims atlikti skirtą laiką 6 mokytojos vertino gerai ir labai gerai, 1 vertino labai blogai ir blogai, 6 savo nuomonės neišsakė („nei gerai, nei blogai“).

1 pav. Mokytojų MO muziejaus mokymų vertinimas.

Apklausoje dalyvavusios mokytojos joms naudingiausias mokymų dalis vertino įvairiai. Mokymuose buvo trys moduliai: I modulis – teorinė VMS dalis, II modulis – sesijos su moksleiviais/-ėmis, mokantis VMS, III modulis – integruotų pamokų kūrimas. 2 mokytojos neišskyrė nei vienos dalies ir teigė, kad visos mokymų dalys joms buvo vienodai naudingos: „[s]varbios visos dalys, nes sąsaja būtina, tik galėjo būti kitos laiko ir veiklos proporcijos“. Pirmoji ir antroji mokymų dalys mokytojų atsakymuose kaip naudingiausios buvo paminėtos po 3 kartus. Lietuvių kalbos mokytojų teigimu, „I modulis, buvo įdomiausias“, „naudingiausias buvo II modulis, nes vyko muziejuose, galėjau pati gyvai pamatyti eksponuojamus paveikslus ir mokinių reakciją“. 3 kartus mokytojų atsakymuose kaip naudingiausia buvo paminėti I ir II moduliai. Viena mokytoja atsakė, kad jai naudingiausios buvo I ir III mokymų dalys. Viena mokytoja išsakė kritiką, jog „[m]etodas vienodas ir jau antrą mokymą nuobodus, neapgalvota paroda be jokios alternatyvos, mokiniai pabaigoje nuobodžiavo, nes viskas per ilgai užtruko, trečias modulis - mokytojai buvo verčiami teikti savo intelektinę nuosavybę privačiam subjektui beveik per prievartą grasinant neduoti pažymėjo esą būsime nesimokę, nors viską sąžiningai lankėme“.

Apibendrinant šiuos duomenis, galima teigti, kad teorinė mokymų dalis (I modulis) ir sesijos su moksleiviais/-ėmis, mokantis (III modulis) buvo mokytojų vertinami kaip šiek tiek naudingesni moduliai.

5. LŪKESČIAI ĮVEIKTI IŠŠŪKIUS IR PASIŪLYMAI MOKYMAMS

Apklausoje, vykdytoje prieš prasidedant mokymų programai, mokytojų klausta, kokie jų lūkesčiai mokymams. Mokytojos nurodė, kad tikisi sužinoti naujų dalykų, įdomaus metodo pristatymo ir galimybės jį pritaikyti praktiškai, tikisi pagilinti turimas kompetencijas ir išmokti metodų, skirtų spręsti problemoms, susijusioms su moksleivių neigiamu elgesiu.

Atviru klausimu dalyvavusių mokytojų buvo prašoma įvardinti iššūkius ir problemas, su kuriais susidūrė mokymų metu, bei ką siūlytų mokymuose tobulinti. Dauguma mokytojų atsakė nurodydamos mokymų laiką, trukmę ir intensyvumą. Anot didelės dalies dalyvių, laiko sąnaudos mokymams buvo labai didelės ir joms buvo sudėtinga mokymąsi derinti su kitais darbais ir ugdymo procesu. Mokymų turiniui išsakytos mokytojų pastabos buvo susijusios su teorinės medžiagos kiekiu – keletos dalyvių nuomone teorijos mokymuose buvo per daug, dalis jos kartojosi ar jau buvo žinoma.

Mokymai buvo per daug ištęsti, daug kartojimo, galima per trumpesnį laiką išdėstyti medžiagą.

Mokytojos teigė, kad programa buvo ganėtinai ištęsta, kai kurių priemonių taikymas nebuvo būtinas:

Manychiau, mokymus galima glaudinti, nes kai kurie užsiėmimai buvo ištęsti.

Galėjome grupėse kurti pamokų planus, o vėliau pasidalinti refleksijomis.

Nemanau, kad pamokų stebėjimas buvo būtinas.

Atitinkamai mokytojų atsakymuose pateikti pasiūlymai buvo susiję su patirtais iššūkiais. Viena mokytoja nurodė praktinių patarimų trūkumą – „mažiau žaidimų, daugiau praktinių patarimų, kaip padaryti pamokas patrauklesnes“. Kita mokytoja pabrėžė susisiekimo problemą:

Jūsų muziejus puikus, įdomus, tačiau iš kito miesto su moksleiviais atvykti sudėtinga.

Apibendrinant mokytojų atsakymus į šį atvirą klausimą galima teigti, kad mokytojų patirti iššūkiai ir kartu mokymams išsakytos pastabos buvo susijusios su organizaciniais mokymų aspektais (laiku, trukme, mokymų forma). Visi pateikti pasiūlymai buvo susiję su patirtais iššūkiais, daugiausiai jų buvo apie laiko ar dalies mokymų turinio tobulinimą.